

Cesty k velkému češství (nejen) z katolického hlediska

Ctirad Václav Pospíšil

Paths towards a Great Czech National Sentiment from a Catholic Viewpoint (and from others)

The article develops a theological reflection on the theme of Czech patriotism in connection with the ways it is seen by the various confessional traditions. It is a reaction to Pavel Hošek's monograph devoted to the same issue published in 2018. The first part of the article draws attention to elements of Catholic ecclesiology that play a role in the discussion. The second section deals with Jesus' patriotism seen as his great Jewish national sentiment, which is open to the universal horizons of the human race. The third part outlines the starting points for a Trinitarian theology of the nation as a people in the sense of Patočka's great Czech national sentiment. The conclusion of the article stresses that Czech Christians and theologians of all confessions are faced with the urgent task of working on an ongoing national revival in the sense of Masaryk's concept of patriotism derived from Jesus.

Nikdo zřejmě nemůže popřít, že jsme jako plavci, kteří se snaží navigovat ve vlnobití informační a často bohužel také dezinformační změti. Konec velkých ideologií jako potenciálních zřidel nenávistí, ba válek, není rozhodně uskutečněnou záležitostí. Mělo by však platit, že vůči strůjcům těchto nebezpečných mentálních virů jsme dnes mnohem imunnější než v minulosti. Striktní dekonstrukce ideologií s sebou ovšem nese velmi vážné riziko ztráty ideálů a s nimi spjatých identit. Strach ze zhoubného nacionalismu může vést dokonce až k pozbytí zdravého národního vědomí. Obava z ideologizovaného církevnictví a konfesnictví spolu s ne vždy pozitivními zkušenostmi s vlastní církví občas generuje hořkost, která nejen silně rozvolňuje pouta vlastního společenství, ba leckdy dokonce vede ke skutečné ztrátě vědomí sounáležitosti s tou církví, k níž nominálně patříme.

V právě popsané situaci člověka opravdu potěší, když se setká s výborným textem, jehož autor se snaží poctivě vyrovnávat se stejnými obtížemi.¹ Jelikož v tom spolu s kolegou Hoškem rozhodně nejsme sami, zdálo se mi svrchovaně vhodné na jeho monografii reagovat tím, že poukážu na její sil-

1 Srov. Pavel Hošek, *Je to náš příběh. Teologický esej o vlastenectví a křesťanských hodnotách české kultury*, Brno: CDK, 2018.

nou inspirační potencialitu, protože v průběhu četby v mé mysli spontánně vyvstávala témata, která bych mohl v dané souvislosti otevřít jako katolický teolog. Mým záměrem rozhodně není Hoškovy myšlenky nějak korigovat, protože s ním hluboce souzním, ani nikoho poučovat. Jde mi spíše o to, všem bez rozdílu připomenout specificky teologická a po výtce christologická východiska katolické cesty k „velkému češství“.² Nutnost aktivní eku-
menické spolupráce na tak zvaně „novoobrozené líše“ je dána jednak potřebou probouzet lásku k naší mateřštině i velkým dějinám vlastního ná-
roda, protože bez hlubšího vědomí vlastní identity nemůžeme druhým v procesu rozvoje globálního světa nabídnout žádný specifický přínos, jed-
nak nutností čelit tak zvanému „malému češství“, někdy se hovoří o „če-
cháčkovství“, tedy do sebe uzavřenému a sebestřednému nacionalismu, kte-
rý nakonec našemu národu nemůže vážně neškodit.

Asi se shodneme, že jak kolega Hošek, tak já vnímáme v dané záleži-
tosti velmi pozitivně Masarykův celoživotní zápas proti „čecháčkovství“ ve
jménu velkého češství.³ Národovectví ano, nicméně jedině jako hodnota
podřízená nefalšované lidskosti, jako cesta začleňující nás do lidstva. Silné
vnitřní puzení, vycházející jak z lásky k národu, tak z osobní víry v zásadě
potvrzuje jednu z výzev, které před nás klade prezident osvoboditel svým
pohledem na české dějiny, jež vnímal především jako otázku nábožen-
skou.⁴ Koneckonců každá ze sedmero základních tradic, jak zakotvovat
naš společný národní příběh, které kolega Hošek analyzuje, má evidentně
náboženské ladění.⁵ Dávné, z určitého zorného úhlu nešťastné, z jiného

2 Srov. Jan Patočka, *Co jsou Češi?*, Praha: Panorama, 1992, 68nn; Hošek, *Je to náš příběh*, 68–72.

3 V roce kulatého výročí vzniku Československa vznikla monografie, která svým laděním v mnohém souzní s tím, oč se ve stejném roce snažil kolega Hošek: srov. Ctirad V. Pospíšil, *Masaryk irituující a fascinující*, Praha: Karolinum, 2018.

4 „Česká otázka je otázkou náboženskou.“ Tomáš G. Masaryk, Jan Hus. Naše obrození a naše reformace, in: Tomáš G. Masaryk, *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, 310–372, zde 335.

5 Jedná se o tradici cyrilometodějskou, svatováclavskou, husitsko-bratrskou, svatojan-
skou, obrozeneco-masarykovskou, tradice vztahu k původnímu pohanství, tradice vz-
tahu k judaismu (Srov. Hošek, *Je to náš příběh*, 99–145). Sluší se podtrhnout, že ona
obrozeneco-masarykovská tradice vykazuje sice postupně narůstající odklon od cír-
kevního křesťanství, zároveň však vytrvale intenzivně čerpá životodárnou mízu z víry
v Boha a evangelijní humanity. Realita ale není nikdy jednobarevná, a proto je třeba
přiznat, že mezi obrozeneci najdeme například výrazně nenáboženskou postavu Josefa
Jakuba Jungmanna. Jemu podobných českých myslitelů, vědců, politiků a podnikatelů

protihnulobně provokující, inspirující a k obrodě vybízející konfesní spory nám jasně říkají, že jako křesťanští teologové máme specifickou odpovědnost za kvalitu českého národovectví.

Prvním a zcela zásadním východiskem katolíkova vyrovnávání se s vlastním českým je pokoncilní ekzeziologie, která překonává jednostranný primát univerzální církve, a otevírá tak široké pole plurality v podobě protipólu jednoty, která by mohla inklinovat k uniformitě, jménem místní či národní církev. Druhým velmi důležitým momentem je nový přístup katolické teologie k ekumenismu. Konečně je třeba věnovat pozornost také problematice mezináboženského dialogu, což se v našem případě týká zejména pozitivního poměru k judaismu.

Uvedené znamení doby nás pak jako nové předporozumění činí vnímavějšími k zásadní otázce, zda zakladatel křesťanství byl také židovský vlastenec či národovec. Někdy se uvedená problematika skrývá pod zkoumáním polarity mezi prvotním zaměřením Mistra působení na vlastní národ a následně univerzalistickým rozměrem křesťanské misie.

Ve třetím oddílu tohoto příspěvku bych si dovilil předložit inspiraci, která by mohla být jakýmsi semenem, z něhož snad jednou vzejde skutečně trinitární teologie národa nejen jako etnika, ale především jako skutečného lidu v biblickém slova smyslu.⁶

by se v devatenáctém století určitě našlo mnohem více. Vyvstává tak otázka, zda bychom přece jenom neměli hovořit také o určité ateistické, nebo dokonce protináboženské linii českého myšlení devatenáctého a dvacátého století, jejíž představitele nemůžeme prezentovat jako lidi bez vztahu k vlastnímu národu. Životní zkušenost mne přivedla k tomu, že se dnes zdráhám povrchně nahlížet na poctivé ateisty jako na lidi bez morálky, ba dokonce bez určité specifické duchovnosti. Leckdy jsem nabyl dojmu, že takto orientované osoby v určitých ohledech zpřítomňují to, co definujeme jako vyhraněně negativní teologii, vyvěrající z trpkých zkušeností s křesťanskými církvemi. Není-li ale osobní Bůh ustavujícím zakotvením mnoho generací trvajících národního příběhu, co ho ještě bude držet pohromadě? Může existovat nějaká ateistická tradice národního příběhu? Není ateistický postoj, při veškeré úctě k osobnímu svědomí jeho nositele, vlastně pouhá negace, a proto také pouhá slepá ulička dějin národa? Právě vyslovené otázky nemají řečnickou povahu, a proto jako výzva čekají na odpověď, k níž jsem zatím nedospěl.

6 Uvedená inspirace se zrodila v době mé spolupráce na vzniku monografie věnované problematice mesiánských Židů: srov. Ctirad V. Pospíšil, Izrael je můj prvorozený (Ex 4,22), in: Alvaro Grammatica, *Mesiánský žid a Mesiáš v kontextu současné židovské rozpravy o Ježíši z Nazareta*, Olomouc: Palackého Univerzita, 2014, 11–16. V nynějším příspěvku zmíněná idea dostává novou a rozhodně promyšlenější tvářnost.

V závěru tohoto příspěvku nemíním únavně sumarizovat to, co bylo nastíněno v předchozích partiích, protože bych se chtěl zamyslet nad problémem naší malosti a potenciální, svým způsobem kenotické velikosti, tedy nad zvláštním přínosem, který jako lid této země můžeme poskytovat světu. S uvedenou šancí je ale nevyhnutelně spjata povinnost usilování o ustavičné národní obrozování.

Pobídky ke změně smýšlení, vycházející ze sebepochopení katolické církve, jež přýští z II. vatikánského koncilu

Jak již bylo naznačeno výše, poměr mezi láskou k vlastnímu národu na jedné straně a tomu všemu nadřazenou identitou příslušnosti k univerzálnímu, tudíž nadnárodnímu Božímu lidu⁷ na straně druhé se pro katolíka nalézá na poli ekleziologie, kde narážíme na zcela zásadní a nevyhnutelně také ožehavou otázku poměru mezi církví univerzální a onou místní (partikulární). Druhé ekleziologické téma, které s vlastenectvím souvisí, tkví jednak v postoji českého křesťana k ekumenickým přátelům jiných vyznání, jednak s problematikou mezináboženského dialogu.

Ještě než se společně zaměříme na právě uvedené téma, dovolil bych si uvést na pravou míru jednu notoricky se opakující nepřístojnost. Občas dostávám otázku, jak se církev vyrovnává s tím, že katolický klérus podporoval vládu Habsburků a Rakousko-Uhersko. V první řadě je třeba si jasně uvědomit, že státoprávní uspořádání a vlastenectví jsou dvě skutečnosti. Upřímně řečeno, nadnárodní monarchii podporoval svého času i František Palacký a svým způsobem až do roku 1914 dokonce i T. G. Masaryk, přičemž oba ze všech sil pracovali na její demokratizaci. Čeští vlas-

7 Je všeobecně známo, že napětí mezi českým a německým duchovenstvem v našich zemích na přelomu devatenáctého a dvacátého století překračovalo únosnou míru, a proto musel svým napomenutím zasáhnout dokonce papež Lev XIII. Ten se rozhodně nestavěl proti obraně vlastního jazyka a upřímnému „národovectví“, nicméně nemohl schvalovat projevy šovinismu. „Když ve svém nitru často rozvažujeme o situaci vašich církví, jeví se nám, že téměř všude jsou plné strachu a starostí.“ (EE 3, č. 2111) „Platí, že obrana mateřského jazyka, pokud zůstane v příslušných mezích, není nic nepatřičného. Co však platí pro všechna soukromá práva, je třeba uplatňovat také v této věci, totiž aby se při jejich prosazování nenarušovalo společné dobro státu.“ (EE 3, č. 2112) „Větší je totiž bratrství v Kristu než to na základě krve.“ (EE 3, č. 2113) „V této záležitosti ti, kdo přísluší k vysvěcenému kléru, musí druhým dávat dobrý příklad.“ (EE 3, č. 2114) – Lev XIII., *Reputantibus saepe*, list ze dne 20. srpna 1901; in: *Enchiridion dell Encicliche 3*, Bologna: EDB, 1997, č. 2111–2117.

tenci usilovali o rovnoprávnost češtiny a o uznání práv Českého království v rámci mnohonárodnostní monarchie. Rakousko ztroskotalo kvůli své orientaci na pangermanismus, tedy z důvodu nevyváženého nacionalismu, a kvůli své nemoudré zahraničně politické závislosti na militaristickém Německu.

Nebýt těchto omylů, Rakousko by zde zřejmě bylo dodnes. K rozbití monarchie jsme byli svým způsobem donuceni. Jestliže čeští katoličtí duchovní podporovali existenci monarchie, rozhodně to neznamenal, že by podléhali pangermanismu, že by nebyli vlastenci, že by nemilovali naši mateřštinu, že by nerozvíjeli zejména svatováclavskou a cyrilometodějskou tradici.⁸ A není naše členství v EU tak trochu návratem, pochopitelně na zcela nové rovině, do něčeho, co se do určité míry podobá nadnárodnímu Rakousko-Uhersku? Není spolupráce skupiny V4 opět ozvěnou společné minulosti v nadnárodní monarchii? Ani jedna z těchto skutečností sama o sobě naši národní identitu nikterak neohrožují. Těžko bychom ale dnes mezi katolickým duchovenstvem hledali větší počet těch, kdo by chtěli restaurovat starou monarchii – byť minimálně jednoho takového roztomilého člověka osobně znám – neboť taková věc dnes opravdu nedává smysl.

Propojení vlastenectví s katolicitou, jak již bylo řečeno, zcela evidentně souvisí s problematikou poměru mezi univerzální a místní (partikulární) církví. Jestliže eklesiologie I. vatikánského koncilu byla neúměrně centra-

8 Jako příklad opravdu upřímně vlasteneckého kněze, který nebyl bořitelem monarchie, lze uvést nespravedlivě opomíjeného druha Františka Sušila Matěje Procházku, jenž byl středoškolským profesorem T. G. Masaryka. Myšlenkové souvislosti mezi Masarykem a Procházkou jsou mnohem hlubší, než znalci doposud postřehli, či spíše vůbec nepostřehli: srov. Veronika Řeháková, *Buditel, historik, apologeta Matěj Procházka (1811–1889)*, disertační práce obhájená na KTF UK v Praze 2019, 195–200, Exkurs 1: Matěj Procházka a T. G. M. Srov. také Veronika Řeháková, *Matěj Procházka (1811–1889) – život, osobnost a dílo*, in: Jiří Koníček (ed.), *František Sušil a významní kolegové brněnského alumnátu*, Olomouc: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2018, 87–111. Autorka konstatuje velké shody mezi Procházkou a Masarykem v následujících záležitostech: postoj k dělnické, respektive sociální otázce (Masaryk velmi pochvalně recenzoval vydání Procházkovy spisu *Otázka dělnická* z roku 1899 v periodiku *Naše Doba* 6, 1899, 314–315); oba mužové byli velmi citliví na práva žen; oba bojovali proti alkoholismu; oba se stavěli velmi podobně k problematice darwinismu a evoluce; oba na poli historie v zásadě teologizovali, protože Masaryk v rámci své „historické“ práce hledá, podobně jako Procházka, plán Prozřetelnosti s lidstvem a naším národem. Společným jmenovatelem mezi oběma je křesťanský humanismus, důraz na lidskost.

listická, protože kladla jednostranný důraz na roli Petrova nástupce, pak II. vatikánský koncil směřuje k vyváženější koncepci, v níž je vymezeno náležité místo biskupům a následně také biskupským konferencím zejména na rovině místní církve,⁹ která je vymezena historicky, jazykově a socio-kulturně.¹⁰ Řečeno velmi zjednodušeně, katolicita není jen a jen jedna blížící se uniformitě, ale také legitimní pluralita identit. Rozvíjet vlastní národní identitu místní církve není povinností pouze vzhledem k vlastnímu kulturnímu prostoru, ale rovněž vzhledem k univerzální církvi, která má právo být obohacena o pestrou škálu zkušeností a přínosů spjatých s životem církve v určitém národě. Jako katolíci bychom si měli uvědomovat mnohem důsledněji než dříve, že nejsme pouze příslušníky univerzální církve, ale také skutečnými českými katolíky.¹¹

Dlužno podotknout, že poměr mezi univerzální a místní (partikulární) církví je popsán dynamicky, protože *Lumen gentium*, čl. 23, říká následující: „Jedna jediná katolická církev existuje v partikulárních církvích a skládá se z nich.“ Existence a působnost tajemství univerzální církve v oněch

9 Srov. např. Gianfranco Ghirlanda, *Chiesa universale, particolare e locale nel Vaticano II a nel nuovo Codice di diritto canonico*, in: René Latourelle (ed.), *Vaticano II – Bilancio e Prospettive venticinque anni dopo 1962–1987*, 2, Assisi: Citadella, 1987, 839–868; Ctirad V. Pospíšil, Některé otázky ekleziologie společenství, *Teologické texty* 9 (1998/1), 8–9.

10 „Odvolávajíc se na společný úzus II. vatikánského koncilu, který se pak projevuje v novém *Kodexu kanonického práva*, v tomto dokumentu přebíráme následující rozlišení: Partikulární církev (*Ecclesia peculiaris ac particularis*) je na prvním místě diecéze, „v sepětí se svým pastýřem, který ji skrze evangelium a eucharistií sdružuje v *Duchu svatém*“. Kritérium je v tomto případě striktně teologické. Podle určitého obyčeje, který se v *Kodexu kanonického práva* však neprojevuje, místní církev (*Ecclesia localis*) může označovat více méně homogenní soubor partikulárních církví, jejíž ustavení vyplývá převážně z geografických, historických, jazykových a kulturních prvků. Pod vlivem Boží prozřetelnosti rozvinuly tyto církve, podobně jako patriarcháty v prvních staletích, případně ještě dnes rozvíjejí vlastní teologické, právní, liturgické a spirituální dědictví. V tomto případě hraje prvořadou roli socio-kulturní hledisko.“ Mezinárodní teologická komise, *Výbraná témata z ekleziologie (In hac relatione)*, in: Ctirad V. Pospíšil – Eduard Krumpolc (eds.), *Dokumenty Mezinárodní teologické komise 1969–2017 a některé další texty Papežské biblické komise a Kongregace pro nauku víry*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, 5.1, (1710), 281–325, zde 300.

11 Na tomto místě si dovoluji vyznat, že v rámci mé formace jsem se ve vlastní církvi dozvěděl jen velmi málo o velikánech jako Bernard Bolzano nebo například Vincenc Zahradník. Tyhle i jiné zajímavé osobnosti mi pomohli objevit bratři z ČČSH, za což jsem jim velmi vděčný. Právě zmíněné vytěšňování pro někoho nekonformních katolických osobností naší minulosti podle mne k rozvoji opravdu českého katolictví určitě moc nepřispívá.

partikulárních a místních ukazuje na jejich svébytnost, zatímco fakt, že univerzální církev sestává z oněch partikulárních a místních, zase podtrhuje, že ona místní církev nemůže jednat bez ohledu na celek a na ústředí. Mezi univerzální a místní církví tudíž bude existovat určité napětí. Jinými slovy, místní církev by se ve vlastním zájmu měla brát za svá práva a předkládat oprávněné nároky, a nikoli jenom jásat nad vším, co přijde z Říma.¹²

Jak již bylo řečeno, náš společný příběh v sobě tají rozdílné konfesní tradice, které onen příběh interpretují odlišným způsobem. Otázka ekumenismu je tudíž ve vyrovnávání se skutečností našeho společného příběhu zcela klíčová. Asi nemá smysl opakovat notoricky známá fakta, tedy proměnu katolické ekleziologie v tom smyslu, že byl definitivně opuštěn nedůstojný a ne zcela věrohodný model ve stylu výzvy adresované nekatolíkům: „Vraťte se do jediné Kristovy církve“. Mělo by být naprosto pochopitelné, že každá církev si nějakým způsobem nárokuje svou legitimitu, pravost, protože v daném přesvědčení tkví důvod její existence. U katolíků a pravoslavných k tomu často přistupuje vědomí jakési „nadřazenosti“ vůči ostatním konfesím,¹³ což může být pro druhé oprávněně iritující.

12 Jedna z velkých slabín v rámci současné katolické církve tkví v časté jednostrannosti komunikace směrem z centra ven. Encykliky jsou dopisy, na něž nikdo nečeká odpověď. Mezinárodní teologická komise vydává zajímavé dokumenty, nicméně když jsem se pokoušel o reakci na některé z nich ze strany teologické komise při ČBK, bylo na mne pohlíženo jako na fantasu. Jestliže slovo z centra směrem k periférii lze vnímat jako analogát otcovství, pak odpověď z naší strany by byla zase analogátem synovství. Maně se mi v dané souvislosti vybavuje výrok jednoho koncilního otce, který pravil, že věční otcové mívají ukřižované syny. Jediný, kdo tyto obyčeje vědomě přerušil, byl Jan XXIII., který chtěl, aby věřící psali návrhy na to, o čem by měl být zamýšlený koncil. Není divu, že v jeho době katolická církev nebyvale ožila.

13 Jedná se o ono „subsistit in“ (srov. II. vatikánský koncil, *Lumen gentium*, čl. 8, in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon 1995, 43), tedy o to, že Kristova církev subsistuje v katolické církvi. Ve skutečnosti se tu vyjadřuje nejenom přesvědčení o pravosti katolické církve, ale také to, že se jako instituce ploše neidentifikuje s Kristovou církví, která v různých formách existuje mimo její viditelný rámec, protože tyto jiné formy Kristovy církve si zasluhují naši úctu a respekt. Ona identifikace katolické církve s církví Kristovou by byla popsána slůvkem „je“, jak tomu mimo jiné bylo v přípravných schématech konstituce *Lumen gentium*, což ovšem koncilní otcové výraznou většinou hlasů odmítli. Srov. Francis A. Sullivan, In che senso la Chiesa di Cristo »sussiste« nella Chiesa cattolica romana?, in: René Latourelle (ed.), *Vaticano II - Bilancio e Prospettive venticinque anni dopo 1962-1987*, 2, Assisi: Citadella, 1987, 811-824. Ono subsistování by se dalo také popsat geometricky jako středobod, na základě čehož by

Určitě ne všichni, nicméně někteří „dobří“ katolíci rádi zapomínají na to, že koncil vybízí k uctivému a učenlivému vnímání všeho toho autenticky křesťanského a lidského, co se u ekumenických přátel jiných konfesí vyskytuje. S tím souvisí tak zvaný ekumenický takt, spočívající ve vyhýbání se všemu, co by mohlo ekumenické přátele zraňovat.¹⁴ Tato nová církevní mentalita ovšem přímo volá po zásadním přehodnocení lektury našich národních dějin, konkrétně po zaujetí deideologizovaného a dekonfessionalizovaného postoje především k husitsko-bratrské tradici¹⁵ a následně k oné obrozenecko-masarykovské.¹⁶ Uvedená proměna smýšlení je pro katolíka sice osvobozující, leč zároveň nevyhnutelně bolestivá, neboť implikuje kající přiznání, že v minulosti nebylo z naší strany mnohé v souladu s evangeliem a autentickou lidskostí.¹⁷

mohlo být jasnější, proč katolící teologové poměrně často hovoří o ekleziologii soustředných kruhů. Z psychologického hlediska není nezajímavé, že prožívání vlastní identity často vede k situování sebe sama do pomyslného středu. Obávám se však, že z praktického hlediska tomu tak docela není, protože v křesťanství se určitě všechno netočí kolem Vatikánu jako pomyslného slunce. V ekumeně neshledávám jedno slunce, nýbrž vícero pomyslných hvězd s vlastními planetárními systémy, které by bylo možno popisovat spíše jako ekumenickou galaxii.

- 14 Nejen podle mého soudu je způsob prosazování umístění repliky mariánského sloupu na Staroměstské náměstí v Praze velmi problematický právě z hlediska ekumenického taktu. Proti tomuto projevu úcty k Ježíšově matce nebude mít žádný katolík námitky. Jakmile by ale uvedená záležitost vzbuzovala dojem, že se jedná o katolickou politickou aroganci a nedostatek respektu k ekumenickým přátelům, bylo by dané počínání nevhodné a naprosto kontraproduktivní. Mnohem víc je ohled na bratry a sestry než onen sloup, který navíc rozhodně není nutným prostředkem úcty k Ježíšově matce. Stane-li se dotyčný pomník znamením rozdělení, pak si nedovedu dost dobře představit slavení katolického svátku Panny Marie jednoty křesťanů. Na druhé straně by ale také druhá strana sporu měla chápat, že nejedno katolické srdce pociťuje jako křivdu a nespravedlnost to, co se na Staroměstském náměstí odehrálo na konci roku 1918. Ekumenický takt se stává fascinujícím svědectvím jedině tehdy, když se projevuje oboustranně.
- 15 O to jsem se programově snažil v souvislosti s šesti stým výročím od tragického a zároveň slavného skonu mistra Jana Husa v monografii: Ctirad Václav Pospíšil, *Husovská dílemata*, Praha: Karolinum, 2015. Hus podle mne nebyl heretik v pravém slova smyslu.
- 16 Srov. Ctirad V. Pospíšil, *Masaryk iritující a fascinující*, Praha: Karolinum, 2018.
- 17 Úžasné silné kající slovo zahřmělo jako blesk z čistého nebe na koncilu z úst kardinála Berana: srov. Josef kardinál Beran, Svoboda svědomí, proslov ze dne 20. 9. 1965, in: Ctirad V. Pospíšil (ed.), *II. vatikánský koncil očima Jana XXIII. a Pavla VI.*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013, 220–221.

Jestli totéž na určité rovině platí i pro naše ekumenické přátele, to si musí vyhodnotit oni sami tváří v tvář vlastnímu kolektivnímu svědomí. Hus, husitství, čeští bratři, Komenský jsou součástí velkého příběhu křesťanství v dějinách našeho národa, a proto patří do pokladnice vlastní identity nejenom evangelíků, ale také katolíků, stejně jako Cyril a Metoděj a svatý Václav patří nejenom katolíkům, ale rovněž všem našim ekumenickým přátelům. Katolík se nesmí považovat za jediného nositele toho pravého češství, což by mu měli jeho ekumeničtí přátelé oplácet stejnou mincí.

Paradoxně by nám v tomto vnitřním osvobození se od konfesnictví mělo napomáhat leckdy zakoušené rozčarování vyvolané životem a praxí našich vlastních církví, v nichž je sice tajemně přítomno Boží království, nicméně bohužel často jen velmi zahaleně, ba nezřetelně a trýznivě nedokonale. Právě vědomí upřímného směřování k evangelijnímu ideálu Božího království cestou církevního provizoria, ba marasmu by mohlo být duchovním poutem rodící se nové christianity. Být poctivým katolíkem, evangelíkem, příslušníkem CČSH a tak dále s sebou nevyhnutelně nese kolektivní kajícnost. Neplatí snad, že autenticita určité formy náboženskosti úzce souvisí s ochotou k sebekritice?¹⁸ A není právě upřímné úsilí o proměnu smýšlení, obrácení, vymanění se s jakéhokoli nalhávání si čehokoli tím nejzásadnějším přínosem křesťanů celé společnosti v jejím úsilí o osvobození se od model starých i stále se rodících nových ideologií?¹⁹ Nebudeme pak všichni společně vnímání těmi ostatními jako mnohem věrohodnější svědci Kristova poselství a jeho vítězství nad smrtí?

Odmítám bezvýchodnost ideologického konfesnictví, které podle mne opravdu nemá budoucnost, tedy malý katolicismus, malé evangelictví. Na základě jakých kritérií se to ale odehrává? Ač to bude znít banálně, je nutno podtrhnout, že konfesi je nadřazeno evangelium, s čímž úzce souvisí další vyšší hodnota, jíž je evidentně lidskost. Z hlediska katolické ekle-

18 „K charakteru náboženského aktu patří specificky náboženská, radikální sebekritika. Kde chybí, tam máme co činit s vadnými formami náboženskosti.“ Richard Schaeffler, *Filosofie náboženství*, Praha: Academia, 2003, 191.

19 „Tváří v tvář pozorovatelné sakralizaci jednotlivých kulturních oblastí (především politiky a ekologické etiky) a na druhé straně tváří v tvář radikalizující se kritice ideologií, která se bouří proti jakémukoli nároku na teoretickou pravdu a praktickou závaznost, vzniká otázka: Je možné vyčist z náboženství (byť ne ze všech jeho jevových forem), jak se dá spojit důvěra v nepodmíněnost pravdivého a dobrého se sebekritikou veškerého lidského poznávání a chtění?“ Schaeffler, *Filosofie náboženství*, 176.

ziologie je to podobné jako nadřazenost univerzálního Božího lidu z národů světa nad vlastní národní – místní církví. Postaví-li národ na absolutní vrchol všech hodnot, stane se falešným božstvem, které chrlí z nozder dým nenávisti vůči jiným. Obdobné je to s naší křesťanskostí a konfesní příslušností, protože i to jsou identity a hodnoty podřízené lidskosti. Vystává před námi tudíž naprosto nezpochybnitelná hierarchie²⁰ identit: *humanitas, christianitas, confessionalitas*. Nejprve jsem člověk, pak křesťan a teprve poté katolík, evangelík, husita...

Bůh, Kristus, Duch Boží nejsou katolíčci (malý katolicismus), ani evangelíci (malé evangelictví), ani křesťanky (malé křesťanství). Evangelium také není katolické, nebo evangelické, pravoslavné, husitské, nýbrž křesťanské a všelidské. Jako člověk stvořený k obrazu takového velkodušného, vskutku transcendentního a vůči světu i konfesím svobodného Boha nemohu být věrný sobě a zároveň se nechávat spoutávat malým katolictvím. Naopak ono velké katolictví mi dovoluje tvrdit, že rozhodně nejsem neevangelík, nehusita, nepravoslavný, nejudaista..., neboť svoji identitu zásadně odmítám vymezovat tím, kým nejsem, nýbrž vždy důsledně tím, kým jsem.²¹ To mi zároveň otvírá oči, abych viděl všechno to poctivě křesťanské a lidské na Husovi, husitech, českých bratřích, Komenském, na významných evangelických teologích, od nichž se toho člověk může naučit víc než dost, byť s nimi v některých věcech pokojně nebudu souhlasit, na Masarykovi. Autentická, sebe samu nevyhnutelně překračující katolicita, ekumenicita, všeobecnost není konfese, nýbrž mentalita, která nás dokáže navzdory instituční rozrůzněnosti už dnes uvádět do kýžené jednoty v rozličnosti a rozličnosti v jednotě.

Problematiku mezináboženského dialogu je třeba velmi dobře rozlišovat od ekumeny, protože společenství víry v Krista a křtu je neskonale bližší pouto než báze společné náboženskosti. I zde pochopitelně platí uc-

²⁰ Když se hovoří o ekumenickém dialogu, koncilní texty připomínají důsledné uplatňování principu hierarchie pravd víry. Srov. II. vatikánský koncil, *Unitatis redintegratio*, čl. 11c, in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, 449. Podle mého soudu nad čistě dogmatickou hierarchií pravd víry stojí hierarchie identit, jejichž správná posloupnost se dá přirovnat k uspořádání lidského těla. Pokud má někdo na prvním místě to, co je ve skutečnosti až na místě třetím, připadá mi to jako duchovní frankensteinství, se kterým, po pravdě řečeno, sami v sobě musíme neustále zápolit všichni bez rozdílu.

²¹ Srov. Ctirad Václav Pospíšil, *Trojediné proč*, in: Pavel Černuška – Ctirad Václav Pospíšil (eds.), *Vydávat počet ze své naděje. Sborník k 60. narozeninám Mons. Jana Graubnera, Velkého kancléře CMTF UP v Olomouci*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, 52–73.

tivost ke všemu autenticky lidskému a duchovnímu, nicméně také jasné „Ne“ nejrůznějším formám laciného synkretismu. Jelikož staré slovanské pohanství dnes reprezentuje jen určitý zvuk minulosti, a nikoli reálně existující, konzistentní skupinu Čechů, kteří by tímto způsobem chtěli zakotvovat svoji identitu, pak nám zbývá judaismus.

Základní otázka, která v dané souvislosti vyvstává, se týká zařazení judaismu buď do okruhu ekumenismu, anebo do rámce mezináboženského dialogu. Osobně se domnívám, že judaismus leží přesně na rozhraní těchto dvou sfér, protože křesťany s judaisty spojuje účast na téže smlouvě, starozákonní zjevení a svým způsobem také velký Žid, Ježíš z Nazareta. Není tu ale společenství vyznání víry v Ježíše jako Krista a křest. Každopádně je třeba vnímat s velkým uspokojením přehodnocování postavy Muže z Nazareta ze strany řady myslitelů židovského původu i vyznání, které by mohlo být pro křesťany různých konfesí u nás příkladem překonávání vlastního konfesního rámce a vyjití ze sebe vstříc tomu druhému. Rovněž hnutí mesiánských Židů, kteří chtějí být jak „kristovci“, tak „judaisty“, představuje veliké znamení doby,²² jež bych vnímal jako jeden z výhonků rodící se nové christianity.

Upřímně řečeno, křesťanství dodnes ve svém pomyslném těle nese nezhojenou ránu, způsobenou amputací převzácného údu, jímž bylo židokřesťanství. Podle jednoho jasnozřivého, ba prorockého výroku Karla Bartha, tolik obdivovaného a ctěného mnoha současnými katolickými teology,²³ by mělo platit, že léčení různých roztržek, rozluk a rozchodů v dějinách křesťanství musí začít tím, že nejprve vyléčíme toto základní zmrzačení Kristova těla.²⁴ To by ale znamenalo, že poměr k judaismu bychom

22 Srov. Alvaro Grammatica, *Mesiánští Židé a Mesiáš*.

23 Budiž mi dovoleno vzpomenout na tomto místě mého profesora novozákonní teologie, italského syna vyvoleného národa, Marca Adinolfiho, který nám již v roce 1991 jasně říkal, že už nemáme tolik rozlišovat katolickou a evangelickou teologii, nýbrž tu opravdu dobrou, méně dobrou a nevyhovující bez ohledu na konfese.

24 „Na první pohled se zdá, že ekumenismus je vnitroekumenickým tématem. Ovšem Karl Barth jako velký reformační teolog k tomu říká: „Ekumenické hnutí bezpochyby povede dále Boží Duch. Nesmíme přitom ale zapomínat, že ve skutečnosti existuje pouze jeden velký ekumenický problém, totiž náš vztah k židovství.“ Franz Mussner, *Jesus von Nazareth im Umfeld Israel und der Kirche, Gesammelte Aufsätze*, Tübingen: Mohr Siebeck, 1999, 286. Podle autora právě připomenuté knihy měl K. Barth pronést tento výrok při své návštěvě vatikánského Sekretariátu pro jednotu křesťanů u příležitosti svého šestidenního pobytu v Římě roku 1966.

při hledání řešení problému lektury našeho společného národního příběhu určitě neměli vnímat jako cosi vedlejšího nebo podružného.²⁵ Na tomto místě si dovoluji předběžně podotknout, že ve třetím oddílu tohoto příspěvku se snad podaří vyjasnit zásadní roli našeho poměru k judaismu a židokřesťanství právě v souvislosti s nástinem základů trinitární teologie velkého češství.

„Velké židovství“ Ježíšovo a první komunity v Jeruzalémě jako vzor našeho zápasu o velké češství, velké katolictví, velké evangelictví...

Kolega Hošek ve své knize výstižně podtrhuje, že význačné tradice určitým způsobem propojuje Ježíš, který je ovšem pokaždé vnímán z jiného zorného úhlu.²⁶ Připomíná také, že protagonisti význačných duchovních tradic českých kulturních dějin nesou v jistém slova smyslu určité ježíšovské rysy, které spočívají především v bytí pro druhé až do krajnosti, a to i za cenu pronásledování a někdy také mučednictví.²⁷ S tím je nutno souhlasit, nicméně vyvstává nevyhnutelně otázka: Vlastenectví těchto velikánů našeho národního příběhu má nějaký pravzor v Ježíšovi samotném. Řečeno jinak, byl Ježíš vlastencem, miloval svůj národ a jeho velký příběh?

Předtím, než se zaměřím na právě nastolený problém, bych rád poukázal na další zajímavou christologickou inspiraci, která by mohla napomáhat k laskavému pohledu na rozrůzněnost oněch výše sedmi zmíněných tradic prostupujících naším společným příběhem. Stačí si uvědomit, že sám Nový zákon obsahuje pestrou škálu pohledů na tajemství Muže z Nazareta, protože jiná je christologie Markova, odlišná ona Matoušova, odlišné akcenty shledáváme v Lukášově evangeliu, Pavel pozemského Ježíše nikdy nepotkal, a tak jako vynikající teolog prezentuje své vlastní domyšlení toho, co přijal (srov. 1K 15,3), nu a konečně autor čtvrtého evangelia vypracoval velkolepou intepretaci, kterou bych definoval jako úchvatnou christologickou

²⁵ Velmi podobně jako Barth o daném problému hovoří: kardinál Roger Echegeray, *Perché la fede cristiana ha bisogno del giudaismo*, in: *Tertium Millennium* 6 (1997), dostupné z: www.vatican.va/jubilee; kardinál Jean-Marie Lustiger, *L'Europe et l'œcuménisme*, *Études* 12 (2004), 635–643, zde 637, 641; kardinál Carlo Martini, *Israele, la radice santa*, Milano: Vita e pensiero, 1993, 47; Giovanni Bruni, *Memoria d'Israele e profezia di comunione*, *Theotokos* 8 (2000), 861–871, zde 868–869.

²⁶ Srov. Hošek, *Je to náš příběh*, 175–178.

²⁷ Konkrétně jsou zmiňováni: Cyril a Metoděj, Vojtěch i Ludmila, Václav i Hus, Nepomucký i Komenský, Havlíček i Masaryk, Patočka i Havel... srov. tamtéž, 179.

mystiku. Stojíme tak před pestrou škálou rozličných christologií, jejichž společným úběžníkem je jedna víra, neboť nikdo jiný než Ježíš není titulován Mesiáš, Pán, Syn Boží... Dnes jsme s to velmi jasně vnímat, že právě naznačený novozákonní „nepořádek“ je dílem Božího Ducha, jenž nás tímto způsobem chrání před jednostrannostmi, ideologizacemi Mistra obrazu, a tak nám připomíná, že Ježíš sám je mnohem víc než to, co o něm byli s to napsat inspirovaní svatopisci. Jestliže na tuto pluralitu obsaženou v Novém zákoně jsme si jaksí zvykli, proč bychom neměli obdobně vnímat pluralitu oněch sedmi tradic? Co by mělo stát nad nimi a propojovat je? Dle mého soudu to velmi dobře vystihl T. G. Masaryk ve svém důrazu na autentickou lidskost, která je posledním svorníkem hodnot a identit, včetně vlastenectví. U všech postav českých dějin, s nimiž jsou spjaty ony tradice, shledáváme evidentně velkou lidskost a zároveň také lásku k českému národu.

Nyní se zamyslíme nad Ježíšovým vlastenectvím. Upřímně řečeno, judaismus jako národní náboženství byl mimo jiné bez stínu jakékoli pochybnosti také sakralizovaným národovectvím, které kolísalo na jedné straně mezi až etnocentrickým podtrhováním vlastní nadřazenosti, což bychom mohli vnímat jako dobu šovinismu, a na druhé straně univerzalistickými prorockými vizemi, v nichž se rýsovalo poslání Izraele vůči ostatním národům, dnes bychom řekli vzhledem k lidstvu. Člověk Ježíš jako syn svého národa a vyznavač Boha Abraháмова tudíž nemohl nebýt vlastenec! Použijeme-li v úvodu zmíněnou patočkovskou terminologii, pak Muž z Nazareta v průběhu svého pozemského putování evidentně narážel na malé židovství i na prorocké nástiny onoho velkého.

Dnešní křesťané vnímají Mistra především jako člověka pro druhé, jako někoho, kdo ze své lásky nevyklučuje nikoho, jako nového Adama, a tak podtrhují jeho univerzalitu, zapomínají však při tom na jeho nefalšované židovské vlastenectví. V evangeliích najdeme projevy jeho hořce zakoušené lásky k vlastnímu národu.²⁸ Nikdy bychom neměli zapomínat, že radostná zvěst byla adresována primárně vyvolenému národu,²⁹ že Ježíš přišel přednostně jako ten, v kom se naplňují dávná zaslíbení daná Abrahámovu potomstvu. Ježíš také projevoval velkou politickou odpovědnost za vlastní národ, když kráčel cestou nestrannosti, protože nebyl ani saducej, ani farizej, ani zélota, ani kumránec, a když se neprohlásil za Mesiáše,

²⁸ Srov. např. Mt 23,37–39.

²⁹ Srov. např. Mt 10,5nn.

neboť na základě dobových představ by to znamenalo válku proti Římanům a následně strašné utrpení jeho lidu.

Univerzalistická dimenze jeho mesiášství vycházela na světlo teprve sekundárně i na základě odmítání jeho zvěsti ze strany těch, které bychom mohli hodnotit jak nositele malého židovství. Ježíš jako by v síle Božího Duha zkoumal, zda existuje otevřenost proměně smýšlení ze strany Nežidů, jak o tom svědčí jeho dialog se Syroféničankou³⁰ nebo příhoda s římským setníkem.³¹ Bez významu není ani prorocké gesto vyvolení dvanácti apoštolů, které ukazuje na obnovení Izraele i s jeho ztracenými kmeny. Není náhodou, že předání radostné zvěsti etnokřesťanům bylo v novozákonní době vnímáno jako shromáždění rozptýlených synů a dcer Izraele.³²

Dalším ukazatelem směru k nadnárodnímu rozměru víry mohou být Mistrovy výroky, v nichž se přirovnává k proroku Jonášovi,³³ tedy jedinému starozákonnímu prorokovi, který zvěstoval pokání Nežidům. Vzhledem k obsahu uvedené starozákonní knihy vnímám dané Ježíšovo vyjádření jako výraz do jisté míry paradoxně tragické humornosti. Tyto indikace nabyly na zřetelnosti až po Velikonocích a Letnicích. Autor čtvrtého evangelia nám dává najevo, že Ježíš se vlastně stal obětí přednostně za vlastní národ vedený těmi, které bychom v souvislosti s naším nynějším zájmem mohli definovat jako židovské integralisty, jako nositele malého židovství.³⁴

Jeden z nich, Kaifáš, velekněz toho roku, jim řekl: „Vy ničemu nerozumíte, nechápete, že je pro vás lépe, aby jeden člověk zemřel za lid, než aby zahynul celý národ.“ To však neřekl sám ze sebe, ale jako velekněz toho roku vyřkl proroctví, že Ježíš má zemřít za národ, a nejenom za národ, ale také proto, aby rozptýlené děti Boží shromáždil v jedno (Jan 11,49–51).

Právě připomenutá slova evangelisty mistrovsky shrnují drama spásy z hlediska lásky k vlastnímu národu a zároveň ke všem ostatním. Ježíš opravdu zemřel přednostně za svůj lid a teprve následně také za nás

30 Srov. Mk 7,24–30.

31 Srov. Mt 8,5–13.

32 Srov. Jk 1,1.

33 Srov. např. Lk 11,29–32.

34 Když už jsme u těch národních a jiných identit, tak Ježíš byl Asiat, Skoroafričan, ale rozhodně ne Evropan. Nu a fakticky ho ukřižovali nikoli Židé, nýbrž Evropané, Římané, pod jejichž vládou tehdy jeho země byla. Na své evropanství jsme hrdí, dávejme si však pozor, abychom byli skutečně velkými Evropany, a nikoli jen evropánky.

ostatní. Jeho vlastenectví je nefalšované velké židovství, protože není absolutizovanou hodnotou, falešným božstvem, protože je zasazeno do rámce Stvořitelovy lásky ke všem lidem,³⁵ do jeho touhy po spáse všech cestou poznání pravdy.³⁶ V dané souvislosti určitě není bez významu velké podobství o posledním soudu, na němž jediným kritériem spasení – nespasení bude naše lidskost – nelidskost, milosrdnost – nemilosrdnost, a to bez ohledu na národní původ nebo vyznání víry.³⁷ Bez sebezpřekročení, proměny smýšlení to ale není možné. Navíc stále platí, že jít cestou Ježíšova velkého židovství ve formě velkého češství, katolictví, evangelictví, husitství bude nevyhnutelně narážet na malé češství, katolictví, evangelictví, husitství, a proto se i v našich životech bude opakovat něco z velkého Ježíšova příběhu v určitých obdobách nepochopení, odmítání, ba ukřižování. Jaký div, že velikáni našich dějin jako představitelé velkého češství zakoušeli to samé, a proto se na nich projevovaly ježíšovské rysy, jak trefně vystihl kolega Hošek.

Prvotní židokřesťané jsou pro mne vzorem opravdu velkého židovství, díky němuž byli do církve včleněni jako údy etnokřesťané. I oni museli procházet strnou cestou sebezpřekročení od malého židovství³⁸ k onomu ježíšovskému velkému židovství, i oni se nechávali vést Božím Duchem.³⁹ I Pavlovo osobní obrácení lze vnímat jako bolestné sebezpřekročení, jako protrpěný přechod od malého k opravdu velkému, ba velkolepému židovství.⁴⁰ Zcela nepopíratelným výrazem velkého židovství prvotní církve je řečtina novozákonních spisů, která nám připadá jako naprostá samozřejmost. Co je ale v našich životech a dějinách doopravdy samozřejmé a nepodivuhodné? Snad se sluší připomenout, že zrod dějin nadnárodní církve vedl nakonec ke konceptu světových dějin.⁴¹

35 Srov. Mt 5,43–48.

36 Srov. 1 Tm 2,3–4.

37 Srov. Mt 25,31–46. Srov. také Lk 10,25–37.

38 Srov. např. Sk 1,6.

39 Sk 10; 15.

40 Srov. Sk 9; Ř 11.

41 „Výbudování chronologického systému nebylo jediné aktivum, kterým křesťanství již starověké přispělo k pokroku historiografie. Druhý klad přineslo křesťanství vytvořením docela nového oboru dějepisného – dějin církevních. Neboť tato novinka neznamenala jen látkové obohacení historiografické tematiky, nýbrž zrození prvních dějin opravdu univerzálních.“ Josef Dobiáš, *Dějepisectví starověké*, Praha: Historický klub, 1948, 303.

Ježíš a jeho první učedníci zakoušeli cosi obdobného jako my a vyzývají nás neustále k tomu, abychom jako oni v nových dějinných situacích dokázali odvážně být velkými Čechy, katolíky, pravoslavnými, evangelíky, husity. Nu a ona smířlivá, nekonfesionální lektura oněch sedmi tradic, které zmiňuje kolega Hošek, představuje výraz naší ochoty být skutečnými ježíšovci.

V předchozím oddílu jsem se zmínil o problematice našeho vztahu k judaismu a k židokřesťanství. Je velmi smutné, že etnokřesťané v průběhu pátého století židokřesťanskou formu naší víry někdy i velmi tvrdě z církve v zásadě zcela vytěsnili, čímž se projeví jako lidé s neobřezaným srdcem, jako služebníci konfese nadřazené evangeliu, jako přísluhovači politických zájmů impéria. Jaký div, že tato nespravedlnost pak zplodila vnitřní rozdělení „zbytku“ jediného Božího lidu. Malé církevnictví nemůže nést v dlouhodobějším časovém horizontu jiné než hořké plody, a to především pro samotné nositele této karikatury křesťanství.

Velké národovectví a jím inspirovaný příběh národa jako analogát věčného synovství a východisko trinitární teologie národa

Děsivou slabinou křesťanské teologie v minulosti bylo, že nedokázala identifikovat spojnice mezi korunným tajemstvím naší víry, tedy mezi vírou v Trojjediného, a praxí křesťanského života. Z uvedeného důvodu mnozí považovali ryze křesťanský obraz Boha za něco nadbytečného a po výtce nesrozumitelného.⁴² Dnes je většině teologů zřejmé, že například uspořádání společnosti úzce souvisí s obrazem Boha dané kultury. Hypotetický jednoosobový Bůh je téměř nevyhnutelně sebestředný, protože miluje nade vše sám sebe. V takovém případě není divu, že ctitelé takového Boha jsou vystaveni nemalému pokušení etnocentrismu. Naproti tomu Otec miluje nade vše Syna a Syn zase Otce, jejich vzájemným poutem je Duch svatý. Milovat nade vše sebe, anebo toho druhého, to je rozdíl zcela zásadní. Trojjediný Bůh tudíž sakralizuje nefalšovanou úctu k legitimní alteritě, která se nelikviduje ani nepohlčuje, nýbrž respektuje. Nechybějí dokonce hlasy, které vnímají stopy Trojice v demokracii. Nepřipomínají tři pravomoci, které jsou s to jednat jedině ve vzájemné součinnosti, trojjedinost našeho Boha, a to vše ve jménu maxima svobody pro každého z nás. Naproti tomu jednooso-

⁴² Uvedená tvrzení jsou doložena v: Ctirad V. Pospíšil, *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*, Kostelní Vydří – Praha: Karmelitánské nakl. – Krystal, ³2017, 53–56.

bový Bůh na nebi vede vcelku spontánně k „posvěcování“ naprosté moci jednoho nade všemi ve formě monarchie nebo diktatury.⁴³

Jak vidno, základní rysy velkého židovství Ježíšova a následně také velkého národovectví obecně, velkého křesťanství, velké katolicity, velkého evangelictví se nacházejí zakódovány v obrazu Trojjediného.⁴⁴ To by nás nemělo vůbec překvapovat, protože uvedený obraz Boha přece věrně odpovídá Ježíšově identitě vtěleného Syna a následně i jeho lidské osobnosti. Důsledná svoboda od sebe, která charakterizuje každou osobu Trojice a která se fascinujícím způsobem projevuje v kenózi Ježíše Krista (srov. Fp 2,6–11), nás činí svobodnými vůči sebeabsolutizujícím pojetím národa nebo konfese, jež nás v posledním důsledku nemohou nedeformovat a nepřipravovat o fascinující podobnost s Kristem a Otcem v síle osvobozujícího Ducha (srov. 2 K 3,17).

Bibličtí autoři dobře věděli, že národy se konstituují zdola prostřednictvím pokrevní příbuznosti, jazyka, ekonomických a politických zájmů, určitého společného příběhu a rozhodně nikoli v poslední řadě nějakého náboženství, naproti tomu ale existuje národ jako lid vyvolený Hospodinem. Stanovuje se tudíž zásadní rozdíl mezi *gój*, *gójim*; *ethnos*, *ethné* na jedné straně a lidem zasvěceným Hospodinu (*'am*; *laos*).⁴⁵ Není bez významu, že Izrael je podle těla také „pronárodem“ (srov. Ex 19,6), na základě milosti je však vyvolené kněžstvo, tedy lid. Jakmile upadne Izrael do ne-

43 Srov. tamtéž, 61–86.

44 „Když jsme popsali tato rozlišení, musíme nyní podtrhnout, že katolická teologie jednoty a rozličnosti v církvi nachází prapůvodní paradigma této skutečnosti v Trojici, v níž shledáváme rozlišenost osob v jednotě Boha samotného. Reálné rozlišení osob totiž rozhodně nerozděluje Boží přirozenost. Trinitární teologie nám ukazuje, že právě difference mohou subsistovat výlučně v jednotě, naproti tomu to, co nemá jednotu, nepřipouští difference. Analogickým způsobem můžeme tuto úvahu aplikovat na teologii církve. Církev Nejsvětější Trojice, v níž mnohost spočívá v odlišnosti, dostává svou vlastní jednotu v daru Ducha svatého, který sám je poutem mezi Otcem a Synem.“ Mezinárodní teologická komise, Vybraná témata z eklesiologie (In hac relatione), in: C. V. Pospíšil – E. Krumpolc (eds.), *Dokumenty Mezinárodní teologické komise 1969–2017 a některé další texty Papežské biblické komise a Kongregace pro nauku víry*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, 5.2, (1713), 281–325, zde 301. Ona rozličnost v jednotě a jednota v rozličnosti se dá aplikovat nejenom na samotnou katolickou církev, protože na základě hierarchie identit lidskost, křesťanskost, konfesnost může být velmi plodně prožívána také na rovině ekumeny.

45 Frekvence výskytu daných termínů v Bibli je opravdu působivá: slovo lid se v Bibli objevuje zhruba 1800 krát, pronárod zhruba 500 krát. Srov. Mario Cinoso, Popolo – Popoli, in: Pietro Rossano – Gianfranco Ravasi – Antonio Girlanda (eds.), *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*, Milano: Ed Paoline, 1989, 1189–1202, zde 1190.

věrnosti smlouvě s Hospodinem, je nazýván jako ostatní „pronárody“ (srov. např. Dt 32,28; Iz 1,4).⁴⁶

Základní úvaha o trojiční teologii národa vychází z toho, že vyvolený národ stál a stojí na vztahu Hospodina k němu a na vlastní odpovědi Hospodinu. Uvedená mezosobní vztahovost Boha „navenek“ je nemyslitelná bez mezosobové vztahovosti v božství samotném, protože striktně nevztahový Bůh by tím pádem od světa dostával něco, čím by sám v sobě nebyl, a proto by na světě závisel, nemohl by být vůči němu opravdu svobodný, transcendentní, a tudíž by také nemohl být posledním prazákladem mé svobody a mého osvobození.⁴⁷ Uvedené trojiční zřídlo svobody křesťana nádherně popisuje Pavel (srov. Ga 4,4–7). Mělo by být zřejmé, že reciproční vztahy smlouvy mezi Hospodinem a jeho vyvoleným národem představují na základě plnosti zjevení v Novém zákoně stvořené analogáty věčného otcovství a synovství, na němž má vyvolený národ prioritní účast díky Božímu obdarování, tedy díky Osobě-Daru, díky Duchu svatému.

Ačkoli je velmi riskantní a vždy více či méně nepřesné projektovat naše kategorie do oněch biblických, nezdá se být zcela zavrženíhodné vnímat určitou analogii mezi „pronárodem“ a malým národovectvím, konfesnictvím, s čímž pak nevyhnutelně souvisí analogie mezi „lidem“ a velkým národovectvím, velkým katolicismem, velkým evangelictvím. Nyní tedy můžeme upřesnit, že nám půjde o trinitární základy druhé ze zmíněných obdobností. Rozhodně nechci popírat definice národa v jistém smyslu „zdola“, zároveň ale jako teolog odmítám opomíjení jeho povýšení do kategorie lidu, velkého národa na základě vyvolení a účasti na neodvolatelné smlouvě s Otcem skrze Syna v síle Ducha.

Vyvolený národ je jakožto prvorozený Boží syn v jistém ohledu stvořen, zrozen Bohem Otcem, jak čteme v knize Exodus 4,22 („potom faraónovi řekneš: Toto praví Hospodin: Izrael je můj prvorozený syn“). Izrael je v tomto ohledu skutečně nezastupitelný, protože je prvorozeným mezi všemi národy, které následně vzešly z účasti na uvedeném tajemství. Prolnutí národa jako lidu s výrazem „prvorozený“ poukazuje na Jednorozeného a zároveň Prvorozeného věčného Božího Syna. Tohle si pochopitelně starozákonní svatopisec nemohl uvědomovat. Moje interpretace je vlastně

46 Srov. Adolf Novotný, *Národ*, in: *týž, Biblický slovník*, Praha: Kalich – Česká biblická společnost, 1992, 470–471.

47 Srov. Pospíšil, *Jako v nebi, tak i na zemi*, 21–46.

novočtením ve světle novozákonního zjevení. Není to ale s prorockým Božím slovem často tak, že lidský mluvčí živého Boha toho vyjádří mnohem víc, než je sám s to pochopit? Onen přesah Božího slova nad slovem lidským v Písmu pak vyjde najevo spolu s dalším průběhem velkolepého příběhu dějin spásy. Izraelovo prvorozenectví coby lidu – národa je tedy od počátku zaměřeno k velkému židovství Muže z Nazareta a svým způsobem zprostředkovaně také k našemu vykročení, vyjití, exodu z malého k opravdu velkému češství, křesťanství, katolictví, evangelictví...

Díky Božímu Synu a divukrásně velkodušnému rozhodnutí mateřské jeruzalémské, vskutku stoprocentně židokřesťanské církve z prvních desetiletí po Velikonocích se účast na téže smlouvě, nyní naplněná a také realizovaná díky dokonalé odpovědi člověka Ježíše nebeskému Otci, přenáší také na věřící z jiných etnických skupin, z nichž posléze v dějinách vznikly dnešní evropské a mnohé mimoevropské národy. Dalo by se říci, že i ony byly stvořeny, zrozeny Bohem Otcem na základě téže smlouvy obnovené a dovršené v Ježíši Kristu, a tak se staly v jistém ohledu národy druhorozenými po příkladu Izraele. Je-li tomu tak, pak se plně potvrzuje to, co bylo řečeno v prvním bodu tohoto příspěvku o židovské tradici v dějinách našeho národa. Nyní by mělo být zřejmé, že přítomnost judaismu v českých dějinách určitě nepředstavuje něco nadbytečného nebo druhotného vzhledem k otázce našeho společného národního příběhu, našeho usilování o velké češství.

Je nepopíratelné, že všechny v současné době existující evropské národy se zrodily až v době, kdy se jim díky křesťanské víře dostalo účasti na nevýslovném tajemství otcovsko-synovské smlouvy s Hospodinem. A právě tyto národy, tak často spolu s nezastupitelně geniálními přínosy synů prvorozeného národa, pak jistě nikoli náhodou rozvinuly kulturu, která neměla a nemá obdoby a která udala zásadně nový směr dějinám celého světa. Evropa je skutečně zázrakem, nad nímž člověku obdařenému moudrostí nikdy nepřestává přecházet zrak.

Je-li tomu teologicky tak, jak bylo právě nastíněno, pak čeští křesťané jako vyznavači Boha Otce, Syna a Ducha svatého mají odpovědnost nejenom za svou vlastní spásu, ale také za pokračování velkého příběhu našeho národa. Nebudou-li mezi Čechy ti, kdo v něm vzdávají díky Otci skrze Syna v síle Ducha, vyvstává otázka, zda náhodou náš společný příběh neskončí, zda se nevytratí českost, protože se prostě staneme globalizovanými jedinci bez své bývalé národní identity.

Závěr: Ustavičná potřeba nikdy nekončícího národního obrození

Do pohádek, kterým jsme pozorně naslouchali a které jsme vášnivě četli jako malé děti, se promítla podivuhodná Boží záliba vyvolit to malé a učinit z něj něco nesmírně velikého. Malý byl Izrael a v dějinách světa se svým duchovním významem stal obrovským. Nepatrný byl David a stal se velkým králem. Nepatrný a zcela na okraji velkých dějin byl tesař z Nazareta a projevil se jako klíč k celým lidským dějinám. Nepočetným je i náš národ, což ale neznamená, že v sobě nemá potencialitu stát se svým významem nepřehlédnutelným v rámci příběhu lidstva. Nepatrné jsou naše křesťanské církve, i ony v sobě však nesou potencialitu nesmírnosti.

Bylo by tragickým omylem, kdybychom sebe sama pasovali na nositele velkého češství, katolictví, evangelictví a vymezili se jako „nadlidé“ vůči nositelům onoho malého češství, katolictví, evangelictví. Nepřipomínalo by to tak trochu kastování lidí z dob komunistické totality na pokrokové a zpátečnické? Neplatí snad biblicky, že ten, kdo se povyšuje, bude ponížěn? Nikdo z nás není majitelem pravdy ani velkého češství, protože jsme jenom velmi neužitečnými služebníky těchto strmých ideálů. A nikdo nemůže s čistým svědomím říci, že vždy a ve všech situacích se podle nich řídil. V každém z nás se totiž to malé neustále sváří s oním velkým. Jakékoli rozhodnutí ve smyslu velkého češství, evangelictví, velkého katolictví je momentální sebepřekročení, které rozhodně nelze považovat za samozřejmost. Ono svobodné vyjít ze sebe a nad sebe je nemožné bez tajemného spolupůsobení Boží milosti, která nám vtiskuje ježíšovské rysy.

S příběhem velkého češství nevyhnutelně souvisí otázka, co jsme dali ostatním národům a lidstvu jako celku? Na tak nepočetný národ toho určitě není zase tak málo: skvostná hudba; jedny z prvních překladů Bible do národního jazyka; byli jsme jednou z prvních zemí s legitimizovanou konfesní pluralitou; náš národ kvůli své víře neváhal trpět válečné strážně. Určitě bychom neměli opomíjet podivuhodné povstání národa z popela v průběhu devatenáctého století. Fascinovat by nás stále mělo rozhodnutí našich obrozenců, a to jak katolíků, tak evangelíků: Národ není válčení, nenávisť, nýbrž především jazyk, láska k vlastní minulosti, věda, tvorba, péče o technologický a hospodářský rozkvět. Hodné pozoru je také to, že v oné době, kdy v koloniích mocných a početných národů bujela hanba otrokářství a rasismu, dá se najít podporovatel rasismu v české literatuře opravdu jenom velmi obtížně. Není tak docela v našem zvyku začí-

nat válku na jedné, momentálně vítězí straně, a pak přejít k té druhé, která nakonec nabylo vrchu.

Jsme sice nepočtení a na mapě světa sotva rozeznatelní. Máme však svoji čest, neměli jsme ve zvyku druhé ujařmovat, což může být čteno jako projev slabosti, zároveň ale také jako nechuť někoho zotročovat, brát mu jeho vlastní identitu. Až dodnes je v českém člověku patrná vysoce nadprůměrná soucitnost, projevující se v nebývalé ochotě pomáhat těm, kdo jsou v tíživé situaci. České prostředí vykazuje velký smysl pro sociální spravedlnost. Ano, i v našich dějinách se objevují černé skvrny jako například masakr na osobách německé národnosti shromážděných v rámci vyhnání v Postoloprtech v roce 1945. Byli ale všichni, kdo tuto zřůdnost zásadním způsobem zavinili, tak doopravdy příslušníky českého etnika? Navzdory antisemitismu, jehož zřůdná podoba cenila hrozivě zuby v našem národním příběhu od vrcholného středověku až do prvních let Masarykovy republiky, v době protektorátu se vůči židovským spoluobčanům zejména křesťané chovali v drtivé většině podle ideálu velkého češství, katolictví, evangelictví.⁴⁸ Naši židovští spoluobčané vědí velmi dobře, že v českém prostředí jsou antisemitské výroky několik generací hodnoceny jako mravní degradace toho, kdo je pronáší. U řady ne právě vzdálených národů bývá bohužel opak pravdou.

Svár mezi velkým a malým češtvím pochopitelně probíhal a probíhá v našem dramatickém a leckdy tragickém národním příběhu neustále, nicméně ona síla dobra, navzdory neustálým projevům typicky české malomyslnosti, přece jenom silně převládá. To veliké, co můžeme světu nabídnout, je poselství lidskosti, která je v našich národních dějinách jasně znatelná. Tak malí přece nejsme, aby se naše národovectví redukovalo na nenávisť k Němcům, napsal kdysi T. G. Masaryk.⁴⁹ A právě v tomto smyslu české národovecké vlastenectví duchovně překračovalo různé formy až

48 Srov. např. Martin Burleigh, *Sacred Causes: Religion and Politics, from the European Dictators to Al Qaeda*, London 2006.

49 „Je totiž osudný klam myslet, že všechna naše historie není než ustavičný boj proti Němcům a proti vládě – tak malí jsme nebyli a nejsme.“ Tomáš G. Masaryk, *Česká otázka – snahy a tužby národního obrození* (Praha: Čas, 1895), in: *týž, Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, 11–172, zde 119. Ano, naše češství rozhodně není tak malé, aby se redukovalo na opovrhování Rómy, na nenávisť vůči Rusům, na oplakávání křivd, jimž jsme byli vystaveni, na kvílení nad naší malostí a odstrčeností.

rasistického nacionalismu, k němuž byli tak často pokoušeni příslušníci velkých etnik.

Ano, jsme národ s malým sebevědomím, což mimo jiné vyplývá z neznalosti vlastní minulosti a z nedostatečné vděčnosti předchozím generacím. To na základě zákona o akci a reakci generuje nebezpečné projevy hrozivě malého češství, které může nabývat rasistických a neonacistických podob. Kultivovat češství, ukazovat cestu k onomu velkému a vytěšňovat ono malé, toť náš společný posvátný úkol, který bych definoval jako povinnost práce na ustavičném národním obrození. A kdo jiný by se tohoto poslání měl chopit vehementněji než čeští křesťané, kteří k tomu mají všechny předpoklady, jsou-li v touze velkými katolíky, evangelíky, husity... A je třeba, abychom to v duchu, či spíše v Duchu velké katolickosti, velkého evangelictví a husitství činili společně. Jedině tak skutečně budeme!

Prof. ThLic. Ctirad Václav Pospíšil, Th.D.

Teologická fakulta Jihočeské univerzity

Kněžská 8

370 01 České Budějovice

cpospisil@tf.jcu.cz